

Mariánský sloup na náměstí Republiky v Plzni

Ke vzniku a opravám památky ve světle archivních pramenů

VIKTOR KOVAŘÍK – PAVEL ZAHRADNÍK

Příspěvek pojednává o jednom z nejvýznamnějších sochařských děl období baroka v Plzni, o sloupu se sochou Panny Marie (Madony) Plzeňské a dalšími sochami světců na náměstí Republiky. Kromě popisu památky autoři informují o okolnostech jejího vzniku v letech 1680–1681 a o všech známých opravách, jimiž prošla za dobu své existence až do současnosti. Opírají se při tom o vlastní archivní studium. Obrazová příloha je uvedena původní měřítyinou sloupu z roku 1681 a zahrnuje několik většinou dosud nepublikovaných nebo jen málo známých historických fotografií.

Klíčová slova: Plzeň — mariánský sloup na náměstí Republiky — 1680/1681, 1714 — barokní sochařství — archivní dokumentace — opravy a restaurování

Sloup se sochou Panny Marie (Madony) Plzeňské a dalšími sochami světců patří do souboru pozoruhodných sochařských památek, o nichž bude pojednávat rozsáhlá připravovaná kniha o mariánských, trojičních a dalších světeckých sloupech a pilířích na celém území dnešního Plzeňského kraje. Tato kniha bude další v řadě publikací věnovaných tomuto pro české země tolik specifickému tématu.¹

Mariánský sloup na náměstí Republiky v historickém jádru města Plzně je – stejně jako mnoho jiných morových sloupů v českých zemích – výrazem vděčnosti obyvatel za záchranu před velkým morem v roce 1680. Pamětní spis, pořízený ještě asi v 18. století, ale zachovaný jen v opisu z 19. století, k tomu uvádí: „V roce 1680 vypukl ve Vídni mor a rozšířil se pak po celých Čechách; město Plzeň však dlouhou dobu zůstalo od něj uchráněno. Nejvyšší zemští úředníci uprchli 20. srpna z Prahy do Plzně, mezi nimi byli jmenovitě: nejvyšší purkrabí Bernard hrabě z Martinic, jeho zeť František hrabě Vrbna, nejvyšší zemský maršálek Jan hrabě z Kolovrat. Když však zanedlouho potom propukla nemoc i ve městě, byli nuceni opustit Plzeň a přeložit své sídlo do Klatov. Dne 22. září se tu na náměstí místo poutě na Svatou horu konalo slavnostní procesí s Nejsvětější svátostí a při této příležitosti zdejší městská rada se souhlasem měšťanstva složila slavnostní slib, že k odvrácení Božího hněvu a zmírnění moru postaví sloup ke cti a chvále Nejsvětější Matky Boží. Dne 24. října se podle tohoto slibu začaly kopat základy ke sloupu. Dne 7. listopadu byl k jeho stavbě položen základní kámen, a to nejdůstojnějším arciděkanem Alexiem Čapkem, primátorem Pavlem Martincem a mistrem Cypriánem Frozínem, v přítomnosti stavitelů [tj. dohlížitelů na stavbu] Václava Červenky, Václava Dvořáka a Františka Hostounského. Přiloženy byly mince, jež byly tehdy platné, s popisem stavby. Mistry této stavby sloupu byli: kameník Jan Milich, sochař Kristián Wiedemann a zedník Martin Novák.“²

O slavnostním slibu a položení základního kamene se zmiňuje i soudobý pramen, totiž pamětní kniha

arciděkana Jana A. Čapka, ve které se lze o události dočíst následující: „7. listopadu 1680. Já spolu s naším panem primátorem Pavlem Vojtěchem Martincem jsem za přítomnosti všech pánů konšelů a velkého množství měšťanů i lidu položil základní kámen k postavení sloupu na náměstí, který před nedávnem, 22. září, slavnostně slíbili ke cti Nejsvětější Panny postavit páni městští radní.“³

Sloup byl zjevně dokončen hned v následujícím roce 1681. Neodporuje tomu ani ta skutečnost, že až ke dni 28. 3. 1681 se v repertáři přijatých spisů pražské arcibiskupské konzistoře nachází tento stručný záznam: „Plzeňská městská rada žádá o povolení postavit sloup ke cti Nejsvětější Panny a o sobotách a mariánských svátcích zpívat litanie.“⁴ Tehdejší pražský arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna poté 15. 4. téhož roku udělil povolení k postavení mariánského sloupu „podle nám předloženého náčrtu (iuxta exhibitam nobis idaeam)“ a ke konání požadovaných pobožností.⁵ Ve skutečnosti byl ovšem sloup v této době zřejmě již dokončen či byl krátce před dokončením, neboť v již zmíněné pamětní knize arciděkana Čapka nalezneme tento zápis: „2. července r. 1681 na svátek Navštívení Panny Marie se konalo slavnostní procesí s korouhvelemi všech cechů ke sloupu, postavenému podle slibu na náměstí.“⁶

1 ADAMCOVÁ, K. et al.: *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Plzeňském kraji*. Vydání knihy se plánuje na rok 2015. Za poskytnutí některých archivních materiálů autoři srdečně děkují Mgr. BcA. Z. Gläserové Lebedové.

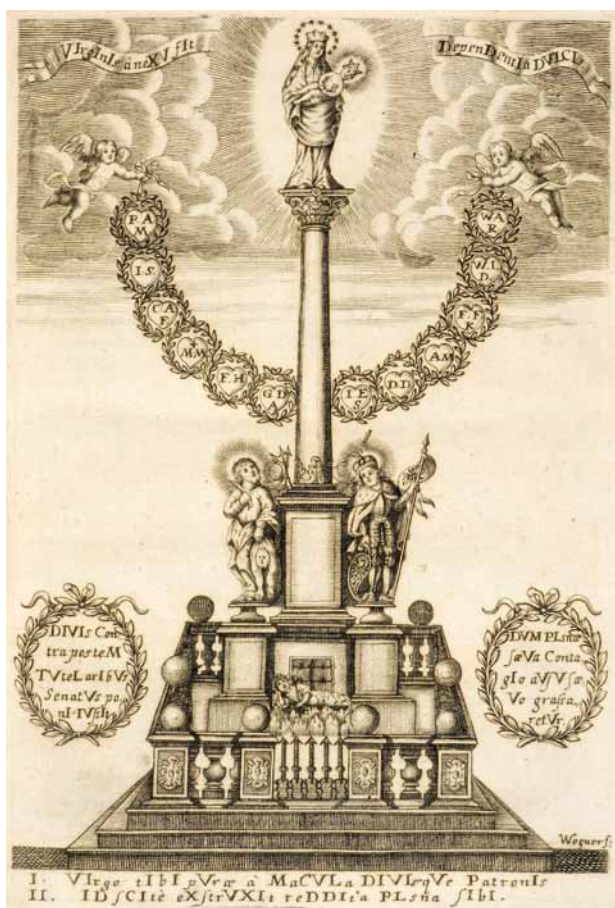
2 AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6. Totéž, s drobnými gramatickými změnami a s jednou větou vynechanou, viz AMP, Archiv města Plzeň, inv. č. 259, Pamětní kniha Khussova 1842–1862, s. 124–125.

3 AMP, Arciděkanský úřad Plzeň, inv. č. 1, fol. 51r.

4 NA, APA I, sign. A 38/2, fol. 12r.

5 NA, APA I, sign. A 1/8, fol. 30r–31r.

6 AMP, Arciděkanský úřad Plzeň, inv. č. 1, fol. 71r.

Obr. 1. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Vyobrazení sloupu v roce jeho vztýčení. (Převzato z *Decades quatuor sacrorum anagrammatum, metrico artificio elaboratorum, honori urbis Plsnae dedicatae, Pragae, 1681*, mědirytina za titulním listem, sign. Wogner f.; reprofoto Národní knihovna Praha, 2014)

Ještě v roce 1681 byl vydán útlý příležitostný spisek, obsahující několik latinských básní a nazvaný *Decades quatuor sacrorum anagrammatum, metrico artificio elaboratorum, honori urbis Plsnae dedicatae*, který sepsali alumnové jezuitského semináře sv. Františka Xaverského v Praze na Novém Městě, rodáci z Plzně. Titulní ilustraci tohoto spisku tvoří mědirytina nově postaveného plzeňského mariánského sloupu, která je jeho nejstarším, pravděpodobně dosud nepublikovaným vyobrazením (obr. 1).

O další sochy byl sloup obohacen v roce 1714, tedy po dalším moru, jenž zasáhl Čechy včetně Plzně roku 1713. Dobový pamětní zápis o tom praví: „*Léta Páně 1714 d. 29. Novembris na učiněný slib slav. magistrátu a poděkování Pánu Bohu za odvrácení morové rány postavené byly na sloupe tři statue, totiž s. Františka Xaveria, s. Petra z Alkantary a svaté panny a mučednice Barbory, nato pak dne 2. Dec., jenž bylo v neděli, konala se processí po rynku s ozdobenými obrazy týchž již jmenovaných svatých patronův, při který pak velebný konvent dominikánský, tak i františkánský jest následoval, až k témuž sloupu, kdež nadjmenovaný tři statue od P. arciděkana Jana Václava Mezleckýho posvěceny byly. Nato následovaly litanie lorentánský a zpívalo se Te Deum laudamus.*“⁷

Popis památky

Sloup se sochou Panny Marie (Madony) Plzeňské na náměstí Republiky v Plzni je kulturní památkou.⁸ Patří mezi velmi hodnotné a důležité příklady barokních mariánských sloupů, které ve městech v českých zemích vznikly v přímé souvislosti s morovou ranou v roce 1680. Odbornou literaturou bylo potvrzeno autorství ve dvou etapách vzniklé sochařské výzdoby a zhodnocen byl též její význam v rámci díla plzeňského raně barokního sochaře a řezbáře Kristiána Widemanna (Widmanna) a jeho syna a pokračovatele Lazara Widemanna (Widmanna).⁹

Připomeňme jen, že provádějíci řemeslníky na stavbě sloupu v roce 1681 byli kromě Kristiána Widemanna též další plzeňští měšťané: kamenický mistr Jan Mejlík (Meilick, Meylich, Milich) a zednický mistr Martin Novák. Kdo byl autorem architektonického návrhu a původcem ikonografického programu, není dosud známo. Výše zmíněný nákras připojený k žádosti na pražskou konsistoř o povolení postavit sloup se nedochoval. Stejně tak není dosud známo jméno štafíra či štafírů, kteří jistě povrch kamene celé statue po jejím vzniku, tak jak bylo dobově zvykem, štafírovali a v plzeňském případě i zlatili; o tom, že povrch byl v minulosti opatřen nátěry, existují exaktní doklady v podobě vzorků odebraných a analyzovaných pro účely stratigrafie jednotlivých nátěrových vrstev (například u sochy sv. Petra z Alkantary).¹⁰

Mariánský sloup byl postaven v severní části náměstí (rynku), v prostoru mezi kostelem sv. Bartoloměje a renesanční budovou radnice, sídlem městské správy. Materiálem statue je středně až hrubozrnný pískovec s výraznými valouny heterogenní velikosti a světle šedé, místy okrové barvy. Jednoduchým architektonickým pojednáním sloup jednoznačně odkazuje na svůj starší vzor – sloup se sochou Panny Marie (Immaculaty) ze Staroměstského náměstí v Praze, jenž pochází z let 1650–1652 a sloužil jako oblíbený archetyp mnoha českých mariánských sloupů vzniklých ještě v 17. století.

Svými poměrně velkými rozměry, strohým architektonickým výrazem a nápadnou vertikálou dřívku se sochou Panny Marie ve vrcholu, hledící směrem na východ, sloup dominoval svému okolí, a to i v době, kdy poblíž ještě stála jedna z původních městských kašen, dále budova strážnice a řada stromů, jak je to vidět například na vyobrazeních náměstí z první poloviny 19. století.¹¹ Zajímavé je, že

7 AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6. Tamtéž význam stejného obsahu v německém jazyce. Stejný německý zápis, jen s drobnými gramatickými změnami, viz AMP, Archiv města Plzeň, inv. č. 259, Pamětní kniha Khussova 1842–1862, s. 127–128.

8 Rejstř. č. 32164/4–177 Ústředního seznamu kulturních památek.

9 K tomu naposled KOVAŘÍK, V.: *Sochař Lazar Widemann (1697–1768) a jeho dílo v západních Čechách*, s. 35, 89–91 a d.

10 Dva vzorky byly odebrány 16. 4. 1997 řešitelským týmem v rámci zpracování grantového úkolu Ministerstva kultury *Morové sloupy v českých zemích* a následně laboratorně analyzovány.

11 Viz např. MERGL, J.: *Plzeňské pohledy a veduty čtyř století 1500–1900*, obr. 64 a 68.

Obr. 2. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Mariánská socha při pohledu od jihovýchodu. (Foto V. Kovařík, 2014)

na vrchol sloupu byla objednavateli určena ze zbožných, ale současně jistě i patriotických důvodů socha Madony, replika takzvané Madony plzeňské, opukové skulptury pocházející od Mistra Krumlovské madony snad z roku 1384(?) a umístěné na hlavním oltáři v městském kostele (katedrále) sv. Bartoloměje. Tato milostná socha, jejíž kult se nově rozvinul na konci 17. a během 18. století, byla hojně ctěna, vyhledávána poutníky z blízkého i vzdálenějšího

okolí a šířena v malovaných či sochařských replikách.¹² Není divu, že právě její replikou byl osazen morový sloup vztyčený hned vedle chrámu sv. Bartoloměje. Setkáváme se zde nejen s projevem silného barokního historismu, ale i zjevným příklonem k tradicím významného královského města.

Podstavec statue spočívá na ploše čtvercového půdorysu ohraničené po obvodu balustrádou a výrazně výškově oddělené od vydlážděné plochy náměstí celkem šesti schodišťovými stupni; to je ve srovnání s jinými sloupy v Čechách poměrně velký počet (obvykle to bývají tři stupně). Kovové ohrazení osazené do prvního stupně, včetně branky na čelní (východní) straně, vzniklo dodatečně až v roce 1891.¹³ Při všech čtyřech rozích první úrovně schodiště se nalézá osmiboký kamenný pilířek (patník). Balustráda není vysoká. Skládá se z hranolových pilířků, jejichž stěny určené pro pohled zvenčí jsou plasticky členěny vpadlým polem s rozetou. Pilířky stojí na nárožích a uprostřed obou bočních stran a zadní strany balustrády, kterou rozdělují do úseků s balustrami čtvercového průřezu. Čelní strana balustrády vypadá jinak: má dva mezilehlé pilířky a uprostřed mezi nimi je přerušena v partii příležitostného oltáře, kde se dnes nalézá otvor opatřený dvířky, tvarově korespondujícími s vnějším kovovým ohrazením památky. Jak dokládá výše zmíněné nejstarší známé zobrazení sloupu z roku 1681, právě tento otvor byl tehdy opatřen barokními kovanými dvířky. Podle stejného vyobrazení víme, že všechny pilířky balustrády měly původně ve svém vrcholu kamennou dekorativní kouli. Místo ní dostaly střední pilířky obou bočních stran a zadní strany balustrády v roce 1714 trojici nově doplněných soch.

Podstavec sloupu je hranolový, na čtvercovém půdorysu, tříetážový. V nárožích druhé etáže je obohacen čtyřmi zvláště připojenými pilíři s vpadlými obdélnými poli na stěnách. Tyto pilíře, oddělené od středového podstavce – jsou s ním spojeny pouze průběžnou římsou – slouží jako podstavce pro čtveřici soch, které jsou osazeny diagonálně vůči ose sloupu a pocházejí z doby jeho vzniku. Sochařskou výzdobu pilířů zhotovil Kristián Widemann. Tvoří ji patron města apoštol sv. Bartoloměj, obrácený směrem ke kostelu sv. Bartoloměje, český zemský světec a patron sv. Václav, jehož socha je orientována k budově radnice, sv. Florián, ochránce proti častým požárům, a dále sv. Roch, oblíbený patron proti nebezpečím spojeným s morovou nákazou, což je pochopitelné vzhledem k původnímu motivu vzniku statue. Před čelní stěnou druhé etáže podstavce sloupu je osazena socha další oblíbené patronky proti moru – sv. Rozálie Palermské. Je znázorněna ve spánku a v obvyklé ikonografii: s křížem v levici a opírající se o lebku na skalnatém terénu v imitaci jeskyňky v souladu s příslušnou legendou. Za světicí je osazena od roku 1931 pamětní mramorová deska s nápisem, jenž připomíná dvě opravy památky: *Roku 1681 nákladem Plzeňské obce na odvrácení morové rány postavena. Roku 1890 a znovu 1931 dobrovolnými příspěvky opravena.*

12 BAŽANTOVÁ, N. et al.: *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*. 3. díl, s. 649–651.

13 LÁBEK, L.: *Potulky po Plzni staré i nové*, s. 30–31.

Třetí etáž podstavce je tvořena čtyřbokým hranolem s obdélným vpadlým polem na každé stěně. Na něm stojí válcový dřík sloupu s korintskou hlavicí a barokní kamenosochařskou replikou milostné sochy Madony plzeňské ve vrcholu (obr. 2). Ve své spodní pětině je dřík zdoben výrazným a dobově oblíbeným motivem protáhlých akantových listů. Na čelní straně dříku nad akanty je dosud dobře patrná značka kamenického mistra Jana Mejlíka (obr. 3). – Kromě zlacených atributů v rukách světců a jejich svatozáří je u statue silně akcentován samotný sloup (pozlacení akantových listů a hlavice) a zlacená mariánská socha se svatozáří s dvanácti hvězdami.

Trojici soch z dílny Kristiána Widemanna, vytvořených zřejmě za vydatného přispění jeho tehdy mladého syna Lazara a obratně umístěných na středové pilířky balustrády za použití diagonálně pootočených plintů v roce 1714, bylo oslabeno původní silné výškové směřování sloupu. Sakrální rovina, kterou reprezentuje výběr světců na balustrádě, se posunula níže k ploše náměstí, přičemž došlo k dobově zdařilému propojení dvou světů: světa sakrálního a měšťanského (profánního). Dva světcí reprezentující řeholní společenství – jezuitský misionář sv. František Xaverský a v českém barokním sochařství poměrně málo zobrazovaný františkánský řeholník, asketa a reformátor sv. Petr z Alkantary (jeho socha tu byla zjevně postavena z podnětu plzeňského konventu františkánů) – byli osazeni na bočních stranách. Třetí socha v baroku velmi oblíbené patronky dobré smrti, mučednice a panny sv. Barbory s kalichem a hostií, na jejíž svátek dle dobových zpráv ustala morová nákaza v Plzni v roce roku 1713,¹⁴ stojí na balustrádě vzadu.

Z historie oprav a restaurování

První známá oprava sloupu či přinejmenším sochy Panny Marie se konala v roce 1814, tedy právě po stu letech od doplnění trojice soch od K. Widemanna roku 1714. Tato skutečnost byla zjištěna při opravě památky v roce 1931, což zaznamenal tehdejší plzeňský arciděkan Antonín Havelka: „První oprava sloupu byla konána r. 1814, jak dokazuje nadpis na koruně Madonny (německý): »Pozlaceno od zlatníka a restaurováno roku 1814.«“¹⁵

O další opravě sloupu, provedené v roce 1856 (obr. 4), takto referuje soudobý rukopis takzvané Khussovy pamětní knihy: „V měsíci květnu se tu rozšířila zvěst, že nejdůstojnější pan arciděkan [tj. Antonín Hlavan], aby zvěčnil své jméno, má úmysl morový sloup, jenž prý nestojí na patřičném místě a nadto je zneucťován trhovci, strhnout a postavit jej na jižní straně náměstí, a to mezi dvěma kamennými kašnami, když už dříve dal provést sbírku, jejíž výnos byl určen na renovaci tohoto sloupu a již se značnými obnosy zúčastnilo velmi mnoho měšťanů, zvláště žen. To způsobilo rozmrzelost a reptání mezi měšťany, kteří předvídali, že při přenášení dílu sloupu, částečně spojených tmelem, z největší části však železnými, olovem zalitými kleštinami, bude sloup zcela zničen, načež bude vyhodnocen jako nevhodný k celkové opravě a opuštěn; chtěli proto, aby morový sloup, který z vděčnosti vystavěli jejich předkové, zůstal nedotčen stát na stejném místě. Po živé debatě s panem krajským hejtmanem, který – jak se zdálo – byl málem

Obr. 3. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Spodní část dříku s kamenickou značkou Jana Mejlíka v úrovni těsně nad pozlacenými akantovými listy. (Foto V. Kovařík, 2014)

nakloněn názorům pana arciděkana, předali někteří měšťané nejdůstojnějšímu arciděkanovi jménem jiných měšťanů spis, ve kterém byla udána příčina, proč a v jakém roce a v jaký den dali plzeňská městská rada a měšťané sloup postavit, a pod kterým bylo připojeno nespočetné množství podpisů. Tu arciděkan odpověděl, že by si nebyl býval myslel, že jsou zdejší měšťané tak zbožní a tak zaujatí starozitností. Nezbyvalo tedy nic jiného, než obnosy, které byly sesbírány pouze na renovaci sloupu, použít k tomuto účelu; renovace byla svěřena zdejšímu štafírovi a pozlaccovači Václavu Heřmanovi.“¹⁶

Další zprávu o stejné události nám podává plzeňský kronikář M. Hruška: „V měsíci červnu 1856 sbíral obecní radní p. Josef Fürich dobrovolné příspěvky pro obnovení sv. Mariánské sochy na náměstí. Sbíрка zdařila se velmi

14 Svědectví kronik hovoří o morové nákaze, která v Plzni rádlila od 12. 9. 1713 a skončila právě o svátku sv. Barbory, kdy zemřel poslední z nakažených. AMP, Františkáni, kart. 1178, *Protocollum Conventus Plsnensis*.

15 HAVELKA, A.: *Nové zvony plzeňské, Anna Marie Bárta*, s. 80.

16 AMP, Archiv města Plzeň, inv. č. 259, Pamětní kniha Khussova 1842–1862, s. 202–203. Opis viz AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6.

skvěle, tak že celá socha skvostně opravena byla. Při té příležitosti podal veledůstojný pan arciděkan dne 5. června t. r. k městské radě přání, aby tato socha, dříve než obnovena bude, na veliké náměstí přenesena byla, že by tím nejen citelé P. Marie potěšeni byli, nýbrž i náměstí ozdobeno bylo. O tomto návrhu pojednáno úředně, ano i konsistoř pražská dala své srozumění k přenesení této sochy, avšak přes to všecko ostala Mariánská socha státi na starém místě.¹⁷

Tehdy byl na sloup pořízen nový nápis, který však po několika desetiletích zanikl. Informují o tom rukopisné materiály Z. Wirtha pro kdysi jím připravovaný soupis plzeňských památek, ve kterých čteme: „Z té opravy byl na statui nápis, 1890 odstraněný: VDěČna VÍra obýVateLstVa pLzeňského tVto soChV ke CtI a ChVáLe bohoroDIČky postaVILA a liž sešLaV obnoVILA [chronogram dává letopočet 1856].“¹⁸

K dalším opravám památky došlo již v roce 1874. V zápisníku Čeňka Kříže o tom nacházíme tento stručný záznam: „Dne 25. července byla figura statue pozlacena a lešení ze statue bylo stejně jako figura sneseno. Pozlatil Schwarz pozlacovač v Plzni.“¹⁹ V místopisné sbírce L. Lábka existuje ještě tento výpis z denního tisku 29. 7. 1874: „Mariánský sloup na náměstí dává jeden dobrodinec nově a nádherně restaurovat. Měly by se opravit schody, které jsou v rozvalinách.“²⁰

O následující opravě sloupu se začalo jednat v roce 1889. Tehdejší arciděkan František Herold napsal 3. 12. 1889 purkmistrovskému úřadu: „V účtě podepsaný zamýšlí na vybidnutí mnohých zdejších osadníků z jara opravit sochu blah. Panny Marie na náměstí se nalézající, jakož i schody kolem této sochy valně již porouchané, a doufá, že značný náklad ten uhradí dobrovolnými příspěvky. Pročez dovoluje si obrátiti se na slavný purkmistrovský úřad obrátiti se [!] s uctivou prosbou, by i slavná obec král. města Plzně ráčila k obnově té nějakým laskavým darem přispěti, anať obnova ta i k ozdobě náměstí zajisté přispěje.“ V odpovědi, datované 6. prosince 1889, se píše: „Městská rada uznává nutnost této opravy, avšak dříve než-li k práci té se přikročí, bude též záhodno, aby zvláštní komise znalců podala návrh, jakým vhodným způsobem oprava tato provede by se měla a jaký bude vyžadovati náklad, načež pak příspěvek obce by se určití mohl. Za tím účelem usnesla se městská rada ve schůzi dne 3. t. m., by dobrozdání toto podali ve srozumění s Vámi pánové: Jan Cingros, kameník, Jos. Škorpil, architekt, a Karel Veselý, ingénieur a městský radní. Dovolují sobě Vám toto usnesení oznámiti s tím připomenutím, že pan K. Veselý byl zplnomocněn nadzminěné pány ku společně poradě s Vámi svolati.“²¹

Oprava byla krátce poté – v roce 1890 – skutečně provedena. O její realizaci referoval plzeňský denní tisk: „Socha P. Marie na náměstí. Předevčirem počalo se s budováním lešení kolem pomníku toho, který má býti důkladně zrenovován ...“ (11. 6. 1890), zatímco 23. 7. již čteme o pozlacení vrcholové sochy.²² Jako připomínka této opravy byla na sloup osazena mramorová deska, na podstavci dodnes dochovaná, o které A. Podlaha roku 1908 napsal: „Vpředu vsazena jest mramorová deska s nápisem: »Roku 1681 nákladem Plzeňské obce na odvrácení morové rány postavena, roku 1890 dobrovolnými příspěvky opravena.«“²³ Znění nápisu na rubu této pamětní desky podává A. Havelka

ve své publikaci z roku 1931: „Druhá oprava byla r. 1890, jak čteme na zadní straně pamětní desky: »Přičiněním vdp. P. Frant. Herolda, inful. arciděkana, a P. Augustina Strážka, staršího kaplana, byla statue tato obnovena a slavně posvěcena 15. VIII. 1890. Kamenickou práci a opravu provedl Tomáš Pechman, nátěr a pozlacení Antonín Gustav Görg, zábradlí nové sestavil Frant. Müller, vesměs z Plzně.«“²⁴

Právě zmíněné ohrazení však bylo kolem sloupu osazeno ve skutečnosti až v roce 1891, jak o tom informoval opět denní tisk, konkrétně 18. 3.: „Nová okrasa. Marian. sloup na náměstí opatřen kolkolem elegantní a velmi dovedně ukovanou mříží.“²⁵ Nové ohrazení (obr. 5) se však již od počátku setkávalo kromě pochvaly též s kritikou. Tak například 5. 3. 1892 o něm *Nové plzeňské noviny* napsaly: „A konečně dovolujeme si poukázati na ještě jeden pokles, který věci znalému cizinci o našem krasocitu prapodivných pojmů dáti musí. Socha Panny Marie na náměstí, provedená ve slohu barokním, byla opatřena mříží gothic-kou, která nadto byla zasazena do prvního stupně schodů. Nehledě ke slohovému poklesku, musíme vytýkati za hřích proti všem pravidlům krasochuti a konstrukce, když se podobná mříž, jejíž účelem jest zameziti přístup k jakémus objektu, přípevní na objekt samotný.“²⁶

K drobným poškozením sloupu docházelo i po opravě z roku 1890. Například 1. 2. 1913 sděloval Kroužek přátel starožitností v Plzni městské radě: „U památ. morového sloupu na náměstí jsou již delší dobu vypáčena železná dvířka a jest obava, by tyto někdo neodnesl neb oltářik za nimi se naléz. nepoškodil.“²⁷

Nebezpečí mariánskému sloupu na historickém náměstí v Plzni hrozilo po 28. 10. 1918, kdy se v Čechách, méně již na Moravě, barbarysky ničily sochy světců. V Plzni však místní úřady i vlastivědní pracovníci dokázali památku ochránit. A. Havelka v rukopisu svého díla *Mé životní vzpomínky a paměti* o tom napsal: „Ale přesto dne 5. listopadu (po návratu z Prahy) poslal jsem Národnímu výboru v Plzni přípis, kde jsem zdůraznil, že plzeňský mariánský sloup (stejně jako pražský) nebyl a není ani v nejmenším spojen s Bílou horou, a žádal jsem o jeho ochranu. V krajním pak případě, kdyby se jednalo o rozšíření vozovky u radnice, navrhoval jsem přenesení sloupu na jižní stranu kostela blíž ke Sternberské kapli. Starosta Mandl mi hned odpověděl: »Buďte bez starosti. Plzeň ví, jaký umělecký majetek má v tomto sloupu, a bude si jej chránit. Ostatně

17 HRUŠKA, M.; KORÁB, J.: *Knihy pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870*, s. 587.

18 ÚDU AV ČR, Dokumentační a sbírkové fondy, Zdeněk Wirth, krabice XIX, svazek 3, fol. 313.

19 AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6.

20 Tamtéž.

21 AMP, Archiv města Plzeň, kart. 1144, inv. č. 20399, sign. 20/VI 1889.

22 AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6.

23 PODLAHA, A.: *Posvátná místa království Českého*, 2. díl, s. 241.

24 HAVELKA, A., c. d., s. 80–81.

25 AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6.

26 Tamtéž.

27 AMP, Kroužek přátel starožitností v Plzni, inv. č. 21.

vozovka jest dost široká, takže ani přenesení není nutné. A – dodal – kolem sloupu běhal jsem jako kluk s ostatními a budoucí plzeňští kluci budou kolem něho běhat dál.« Radnice pak učinila i to opatření, že na balustrádu sloupu nesmí nikdo při veřejných projevech vystupovati. I později při celkové úpravě vozovky před radnicí vyřešily technické úřady plzeňské tuto otázku tak šetrně a prakticky, že mariánský sloup zůstal na svém původním místě a úpravou svého okolí velmi získal.²⁸

Na tomto místě je třeba uvést, že při různých větších shromážděních lidu v Plzni bylo i po roce 1918 zvykem obsazovat kvůli lepšímu výhledu nejen balustrádu sloupu, ale téměř celý sloup samotný. Dokládají to historické fotografie. Je na nich vidět, jak lidé stojí na schodišti po obvodu památky, na balustrádě a dokonce i na všech horizontálních plochách jednotlivých etáží podstavce, do slova mezi sochami (obr. 6).²⁹

Naopak projevem zbožné úcty byly časté květinové výzdoby sloupu. Jednalo se především o květiny ve velkých dřevěných truhlících osazených na balustrádě, případně o různé květinové festony či girlandy zavěšené hlavně na její čelní stěně a kolem kamenných koulí (obr. 7). Zvyk zdobit plzeňský mariánský sloup truhlíky s květinami se ostatně udržel dodnes.

Důkladná oprava sloupu byla provedena v roce 1931 (obr. 8, 9). Ještě předtím, roku 1929, došlo k menší úpravě zdejšího oltáře. L. Lábek o ní a o tehdejšímu stavu sloupu napsal: „Nejnovější (roku 1929) přidány k oltářníku dvě měděné, tepané lucerny. Dnes jest tato památka ve stavu velmi sešlém, balustráda orážena, sochy poškozeny (zejména sv. Václav).“³⁰ Tepané lucerny na kovaných konzolách, jejichž podobu zachycuje několik historických fotografií, byly v průběhu let zřejmě dvakrát vyměněny a posléze, při restaurování památky v osmdesátých letech 20. století, odstraněny ve shodě s tehdejšími pojetím památkové péče. Po konzolách luceren v místě jejich zapuštění do pilířů zbyly jen zatmelené otvory.

Už v roce 1929 probíhala jednání o chystané opravě,³¹ která byla nakonec svěřena plzeňskému sochaři Josefu Bezděkovi, jenž 5. 9. 1931 napsal A. Havelkovi: „Dovoluji si podat rozpočet na opravu Mariánského sloupu na náměstí Republiky v Plzni, a to: Očistění a zrestaurování sloupu a soch; ježto jsou tyto ve velmi schátralém stavu, musí se vysazovati novým kamenem, celé znovu přesekatí a vyzlatiti za úhrnnou cenu – Kč 20 000.“³² A. Havelka hned téhož dne napsal plzeňskému městskému úřadu: „V účtě podepsaný duchovní správce dovoluje si oznámiti, že po dohodě s akademickým sochařem Josefem Bezděkem z Plzně, Fügnerova ul. č. 12, zadal témuž sochaři restauraci mariánského sousoší (morového sloupu) na Náměstí republiky v Plzni, a žádám, aby městský úřad dal souhlas k postavení potřebného lešení. Při podrobné prohlídce jednotlivých soch bylo zjištěno, že čtyři výše postavené sochy jsou již ve velmi schátralém stavu a musí býti odborně konservovány a doplněny, kteroužto práci nutno vykonati hned, ještě před zimou, poněvadž jest nebezpečí, že vlivem zimní vlhka a mrazů budou úplně zničeny. Zásadní souhlas k opravě tohoto sousoší a k postavení lešení byl již městským úřadem dán, pouze bylo žádáno, abych oznámil jméno umělce, který bude restaurační práce obstarávat. Část potřebného nákladu mám pokrytu z dobrovolných darů;

zvýšený pak náklad doufám uhraditi další sbírkou a menší subvencí památkového úřadu, o kterou současně již žádám. Celkový náklad včetně důkladné konservace a doplnění poškozených soch, očistění celého sloupu, úpravy schodiště, pozlacení soch, lešení jest stanoven sochařem Josefem Bezděkem na 20 000 Kč, a dle toho, co jsem při prohlídce zjistil, pokládám tento náklad za přiměřený. Když by se tyto práce obstaraly levněji, projevil sochař Bezděk ochotu poskytnouti slevu, protože obnos 20 000 Kč jest dle ústního sdělení sochařova maximální v předpokladu, že by se vyskytly při samé opravě ještě další nutné zajišťovací práce, nežli dosud bylo zjištěno.“³³

7. 9. 1931 psal A. Havelka také Státnímu památkovému úřadu. Sdělil mu, že sloup „potřebuje velmi nutné opravy“, a dodal: „Po důkladné odborné prohlídce akademickým sochařem Josefem Bezděkem z Plzně, Fügnerova ul. č. 12, ve dnech 3. a 4. září 1931 u přítomnosti podepsaného duchovního správce bylo zjištěno, že jest nutno celé sousoší očistiti, jednotlivé části vyzlatiti, schodiště upravit. U čtyř soch (výše postavených) zjištěno, že jsou velmi rozrušeny, vlivem povětrnosti, části jich jsou opadané a hrozí jim úplná zkáza. Musí býti tedy odborně konservovány a doplněny. Spodnější sochy jsou v lepším stavu, ale také potřebují důkladné opravy. Stav sochy Plzeňské Madonny na sloupu nemohl býti zjištěn, a to se stane, až bude postaveno lešení; ale zdá se, že jest tato socha (snad) v dosti dobrém stavu, jsouc chráněna proti vlivům povětrnosti dobrým pozlacením. Bude však třeba zase ji důkladně pozlatiti a tak pro budoucnost zachovati. Máme k dispozici menší obnos věnovaný několika dárci na opravu tohoto sousoší a městský úřad plzeňský projevil zásadní souhlas s jeho opravou, když opatřím celý náklad na jeho restauraci. Vzhledem k tomu, že jest vážné nebezpečí, aby zmíněné čtyři sochy vlivem zimní povětrnosti do jara se neshroutily, zadal jsem již tuto conservační práci svrchu jmenovanému sochaři, poněvadž k dispozici jsoucí obnos stačí na tuto práci (mezi 8–10 tisíci Kč). Celkový náklad na opravu morového sloupu jest dle přiloženého rozpočtu Kč 20 000, tj. dvacet tisíc Kčsl., a sochař Bezděk doufá, že tohoto obnosu nepřekročí. Projevil pak i ochotu sleviti něco, pakli ostatní sochy (hlavně socha Madonny) jsou zachovalejší.“

Plzeňský arciděkan tedy žádal Státní památkový úřad, aby vzal opravu na vědomí, a zároveň prosil o udělení subvence.³⁴ V dalším dopise, datovaném 17. 9. 1931, A. Havelka podal městskému úřadu další informace o jednáních, jež zahájení opravy předcházela, a to počínaje rokem 1928: „K mému přípisu ze dne 5. 9. 1931 č. 5036 arcid. o nutnosti opravy morového sloupu a o zadání této opravy akadem. sochaři Bezděkovi dovoluji si dodatečně

28 AMP, Arciděkanský úřad Plzeň, inv. č. 3, fol. 126r–126v.

29 Viz další snímky z dubna roku 1919 dokumentující situaci na náměstí Republiky při dodatečném slavnostním pohřbu dvou organizátorů tzv. rumburské vzpoury, F. Nohy a S. Voďičky. AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6.

30 LÁBEK, L., c. d., s. 31.

31 AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6.

32 NA, SPS, kart. 410.

33 AMP, Archiv města Plzeň, kart. 1171, inv. č. 21161, sign. 11/VI 1931.

34 NA, SPS, kart. 410.

Obr. 4. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Pohled od jihozápadu. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto F. Fridrich, kolem roku 1865)

sdělit, že první podání v záležitosti opravy tohoto sloupu jsem zaslal městskému úřadu dne 19. 11. 1928 č. 6996 arciděk. s odůvodněním, že jsem dostal větší dar na tuto opravu. V tehdejšímu přípisu jsem žádal o souhlas s touto opravou a o dovolení postavit potřebné lešení. Oprava však nemohla být v roce 1929 provedena, poněvadž obnos, který jsem dostal (netto 8000 Kč – osm tisíc) nestačil dle rozpočtů, které jsem si od sochařů vyžádal. (Tak akad. sochař Šíp předložil rozpočet circa 18 000 Kč, akad. sochař Walter circa 14 000 Kč, ale oba po podrobnější prohlídce sochy prohlásili, že by to bylo pouze opravení soch bez konservování jejich pro budoucnost. To značilo: další veliký náklad.) Dárkyně obnosu projevila tedy přání, abych použil jejího daru – aspoň z části – na opravu křížového sousoší na Saském mostě, které jest také ve velmi sešlém stavu. A k opravě sloupu aby se přikročilo později, seje-li se ještě na dalších darech potřebný obnos. Zaslal jsem tedy městskému úřadu další přípis dne 11. 4. 1930 č. 1610 arcid., a třeba jsem obdržel příznivé vyřízení, nemohl jsem zahájit opravné práce, poněvadž v téže době bylo sděleno s veřejností, že Saský most bude rozšiřován s chodníky pro pěší. Jest tedy třeba sečkat s opravou tohoto křížového sousoší i ostatních soch na Saském mostě, až bude otázka rozšíření mostu definitivně vyřízena. Obdržev další dar na opravu morového sloupu ve výši 4000 Kč (čtyř tisíc Kč) netto zadal jsem opravu sloupu akad. sochaři Bezděkovi z Plzně, který po důkladném prohlédnutí sousoší zjistil, že

4 menší sochy jsou značně rozrušené povětrností a potřebují nejen doplnění zbývajících částí (hlavně ruk), ale i odborného konservování a tím zajištění pro další budoucnost. Mimo jiné bylo zjištěno, že hlavy u soch sv. Václava a sv. Bartoloměje jsou úplně odchlíplé u krku, a musili jsme je sejmuti, aby při stavbě lešení a náhodném zavazování o sochy nespady a se nerozbily. Po tomto zjištění dal p. sochař Bezděk rozpočet na 20 000 Kč, za kterýžto obnos chce nejen sousoší opravit, ale i poškozené sochy doplnit a konservovat; přitom socha Madonny byla by nově ozlacená pravým zlatem. Dne 17. září t. r. sešla se komise zástupců stavebního úřadu a musea spolu s podepsaným duchovním správcem a bylo zjištěno, že stabilita sloupu jest vratká a že musí býti sloup zajištěn před pádem. Tím ovšem nastává nová situace, hlavně pokud se týká úhrady. Do výše 20 000 Kč mohl jsem se odvážit, maje po ruce obnos 13 200 Kč (včetně s úroky) a s nadějí, že památkový úřad poskytne nějakou subvenci, zbytek bych uhradil ze svých příjmů, když bych nedostal od nikoho žádného dalšího příspěvku. Na vratkou stabilitu sloupu mě upozornil sochař Bezděk, když bylo postaveno lešení; vystoupil jsem až na nejvyšší patro lešení a zjistil jsem totéž. Domníval jsem se však, není-li to subjektivní pocit člověka stojícího na lehkém lešení, které přirozeně také se chvěje a mimojedoucími vozy otrásá. Bude tedy třeba ještě podrobnějšího komisionálního prohlédnutí sloupu, hlavně co do stability jeho, aby mohly býti provedeny nutné zajišťovací

Obr. 5. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Pohled od severovýchodu. (Archiv města Plzně, foto Č. Hrbek, po roce 1900)

práce. Tento zvýšený náklad (nad 20 000 Kč) na sebe vzítí nemohu.“

A. Havelka žádal městský úřad o pomoc, ale jak víme z pozdější poznámky z 14. 1. 1932, náklad nakonec nepřesáhl 20 000 Kč, takže jeho žádost se stala bezpředmětnou. Městský úřad zato svolal na místo provádění opravy komisi a o průběhu jednání informoval 18. 9. 1931 své oddělení 21: „Podáním ze dne 5. září 1931 oznamuje p. arciděkan A. Havelka, že započal s prováděním oprav na sousoší morového sloupu na náměstí Republiky. Za tou příčinou konala se dne 7. září t. r. komise, které byli přítomni: Ph. Dr. F. Macháček, Ph. Dr. Jindřich Čadík, Ing. Lad. Fiala, arciděkan A. Havelka a V. Viktora. Účelem této komise bylo zjištění postupu oprav a konservace sousoší morového sloupu, hrazení a schodů, které provádí akad. sochař Josef Bezděk z Plzně. Komise ustanovila postup prováděných oprav a zjistila přitom, že sloup je nestabilní a že se pouhým dotykem rukou uchyluje od svislé osy a tudíž je nebezpečí, že by se mohl event. překotit a tím okolí ohrozit. Žádáme Vás, abyste vyšetřili tento stav věci ohledáním na místě a zařídili potřebné zabezpečení.“ Oddělení 21 nařízené ohledání provedlo a 5. 10. 1931 sdělilo městské radě: „Podle oznámení ze dne 8. září 1931 čís. 7330 opravuje se Mariánské sousoší na Nám. Republiky. Během provádění této opravy bylo dne 22. září 1931 vyšetřeno, v jakém stavu bezpečnostním a zejména sloup [!] nacházejí vzhledem k pochybnostem, jež byly při předchozím zjišťování shledány. Řízení zúčastnili se pozvaní na přiloženém oběžníku spolu se zástupcem Státního památkového úřadu arch. Pecánkem. Přitom bylo zjištěno následující: Domnělé závady po stránce bezpečnostní mohou se týkati toliko sloupu samotného a sochy na něm umístěné. Sloup sám je kulatý,

mimo patku 4.70 m vysoký s hlavici 70 cm vysokou, na níž umístěna jest socha 2.20 m vysoká. Průměr sloupu ve spodní části nad ozdobou nad patkou se nalézající měří 48 cm. Sloup zhotoven jest z hrubozrnného pískovce a skládá se z těchto částí: z patky asi 20 cm vysoké, vlastního sloupu, 470 cm vysokého, a z hlavice 70 cm vysoké. Uložení této hlavice na sloupu spočívá na olověné desce kolkolem jednak železnými klíny utažené, jednak dřevěnými klíny vyplněné. Příslušná spára jest 1 cm silná. Uložení sloupku na patním článku jest podobně uloženo, avšak olověná vložka tam nezjištěna, nýbrž toliko dřevěné vyklínování a železné klíny. Příslušná spára jest asi 5 mm silná. Osazení sochy na hlavici jest neporušeno. V obou shora zmíněných spárách jest dřevěná vložka vyhnulá a dá se odstraniti. Sloup sám při patřičném úderu možno rozechvěti, nikoliv však rozkymáceti, což při ohledání bylo konstatováno, kteréžto chvění jest za určitých předpokladů pozorovatelné. Na základě tohoto ohledání shodli se účastníci na tom, že k řádnému zabezpečení při opravě shora popsaného sloupu stačí, když dřevěné vložky v obou spárách budou na patřičnou hloubku vyškrabány a na jejich místo zatemována nová olověná vložka, čímž upevnění sloupu nepozbude pružnosti a spáry obdrží opět pevnou výplň. Nebezpečí uvolnění sloupu předpokládati se nedá.“³⁵

Také Státní památkový úřad dohlížel na provádění opravy a jeho zástupce, Karel Pecánek, o ní 9. 10. 1931 napsal: „Telef. měst. staveb. úřadem v Plzni vyžádanou prohlídku sloupu na Nám. republiky v Plzni vykonal

35 AMP, Archiv města Plzeň, kart. 1171, inv. č. 21161, sign. 11/VI 1931.

Obr. 6. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Pohled od severovýchodu při slavnostním pohřbu F. Nohy a S. Vodičky, organizátorů takzvané rumburské vzpoury. (Archiv města Plzně, foto b. a., 1919)

podepsaný dne 22. září 1931 [...]. Oprava byla de facto již započata (čistěním a ztemováním arch. částí soklu ap.). Podepsaný zjistil, že sousoší v ranném baroku z žehrovičského pískovce provedené (1680) je celkem dobře udržené, až na několik defektů (roztrhaný kámen želez. kramlemi), jež lze snadno odstraniti, ježto utržené části (2 hlavy světců, ruka) jsou intaktní a nasadí se pomocí bronz. spojek. Bylo žádáno, aby všechny želez. skoby a p. byly nahrazeny mosaznými či bronz., spáry řádně vytmeleny uměl. kamenem a sloup (nesoucí Madonu) zpevněn v pateční spáře zatemováním olova [...]. Čištění kamene provádí se staveb. fluatem. Žádáno za zřízení řádného odvodnění spodního plateau (ku parapetu) ev. asfaltem comprim. a ev. odkanalizováním této plochy, aby voda se nevsakovala do základu. Rovněž doporučeno přeložení stupňů kamenných, jež jsou rozestouplé, a jich podezdění.³⁶

Opravy památky si všímal denní tisk. Český směr 15. 10. 1931 čtenáře informoval: „Morový sloup na Náměstí republiky bude opraven ke dni 25. října, až na nové koruny pro Madonu a Jesulátko, které budou upevněny ke konci listopadu. Pro zajímavost sdělujeme, že sochař v roce 1681 do ruky Jesulátka místo obvyklého jablka vložil stylisovanou lebku. Celková oprava sloupu přijde na 20 000 Kč.“³⁷

A. Havelka, hlavní iniciátor obnovy sloupu, se o ní zmínil ve své publikaci vydané právě roku 1931, věnované

jinak pořízení nových zvonů do plzeňského chrámu sv. Bartoloměje. K popisu pamětní desky, jež se na sloupu nacházela, tehdy dodal: „Za deskou jest v pilíři vytesaný prostor, do něhož bude vložena měděná skříňka s pamětními spisy o dnešní opravě sloupu a nových zvonech plzeňských.“³⁸ O kus dále pak ještě připojil: „K tomuto nápisu [tj. z r. 1890] připojen jest nyní doplněk: »Po čtyřiceti letech znovu byl opraven morový sloup péčí inful. arciděkana Antonína Havelky a zásluhou dobrodinců, hlavně pí. Marie Smítkové a p. Ant. Lišky z Plzně, a slavně posvěcen 25. X. 1931. – Sochařskou práci vykonal akad. sochař Josef Bezděk, pozlacení sochy a ostatních součástí František Kohout, novou pamětní desku zhotovil Karel Kůmpel, vesměs z Plzně. – Matičko Boží, chraň naše město i stát.« Sloup, který nese sochu Plzeňské Madonny, byl ve svém připojení k svému základu upevněn a tak úplně zabezpečen před pádem. Schodiště i balustrády byly opraveny, dle pokynů úřadů (hlavně Památkového) doplněny; taktéž sochy, které byly již velmi poškozené povětrností, byly opraveny a pro budoucnost konservací zajištěny. Při prohlídce korunek

36 NA, SPS, kart. 410.

37 AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6.

38 HAVELKA, A., c. d., s. 79.

bylo zjištěno, že slaboučkový plech měděný, z něhož byly zhotoveny před 250 lety, jest úplně rozrušen, a proto byly od firmy Velebilovy z Plzně objednány nové koruny ze silného (2 mm) měděného plechu, silně v ohni zlacené.³⁹

Svou pozornost akci věnoval také plzeňský vlastivědný pracovník L. Lábek, jenž napsal: „Marianský sloup morový. Během měsíce října 1931 byla provedena rozsáhlejší oprava sloupu sochařem Josefem Bezděkou z Plzně. Zurážené části soch doplněny, dřík vyztužen, socha Madonny nově pozlacená. Měděné tepané a pozlacené korunky budou nahrazeny novými. Na větší z nich zjištěn německý nápis: »Pozlacená od zlatníka a restaurováno roku 1814«. Stará pověst o umrlčí hlavě v rukách Ježíška doznala svého potvrzení. Sochař Kristian Wiedemann skutečně na místo koule vytesal lebku. Vyměněna má být též pamětní deska na podstavci sloupu a za ní vložena schránka s pamětní listinou.“⁴⁰

K další opravě mariánského sloupu na náměstí Republiky v Plzni došlo hned po druhé světové válce, v roce 1946 (celkový stav krátce před opravou – viz obr. 10). 8. 7. 1946 poslal Miroslav Böswart, sochař a restaurátor z Prahy-Břevnova, Místnímu národnímu výboru statutárního města Plzně rozpočet akce, kde uvedl: „Rozpočet na restauraci a konservaci morového sloupu na náměstí v Plzni. Znovu zřízení, t. j. oprava všech soch, sloupu i balustrády znamená důkladné očistění od prachů, špíny a zbytků fermezových barev až na čistý původní kámen. Odstranění všech vyhnílych částí a ložisk až na zdravé jádro kamene. Doplnění, modelování všech chybících částí a partií do původního tvaru umělým kamenem, ve stejné struktuře i barvě původního kamene, by nebyl rušen estetický jeho ráz. Po dokončení přísně odborných prací bude celé sousoší morového sloupu konservováno impregnačním postříkem proti vlivům povětrnostním. Za takto odbornou opravu celého morového sloupu se čítá paušál – Kčs 34 100. V ceně není započítáno postavení a rozebrání potřebného lešení. Práce by trvala asi 4 neděle.“ Plzeňský národní výbor 5. 9. 1946 podal zprávu o celé záležitosti Státnímu památkovému úřadu: „Rada MNV rozhodla ve schůzi konané dne 2. t. m., aby byly opraveny sgrafitové omítky na hlavním průčelí a ve dvoře městské radnice a dále aby byl opraven morový sloup stojící před radnicí, jehož dřík a deska na podstavci sloupu jsou prasklé a sochy značně poškozené. Zasílám opis nabídek akad. sochaře Miroslava Böswarta na provedení těchto oprav k posouzení. Jakmile dojde souhlas památkového úřadu s těmito nabídkami, bude p. Böswart vyzván, aby ihned přikročil k provádění prací, aby obě opravy byly dokončeny ještě před prvními podzimními mrazy. Prosím o brzké vyřízení, neboť při oddálení práce by voda unikla do trhlin morového sloupu za mrazu mohla způsobiti i zřícení se sloupu.“

V dalším dopisu z 19. 9. 1946 Místní národní výbor statutárního města Plzně požádal Zemský národní výbor v Praze o subvenci. V této žádosti čteme: „Při letošní prohlídce sloupu za přítomnosti zástupce Stát. památkového úřadu pana tech. rady Ing. Dr. V. Šebka bylo zjištěno, že sochy jsou značně poškozeny, neboť jim chybí prsty, ruce, části hlavy apod., a že hlavice sloupu a horní část dříku jsou veskrze prasklé a že i deska, na které sloup stojí, má trhlinu. Tyto trhliny jsou velice nebezpečné, neboť [voda] uniká do trhlin za mrazu by mohla přivoditi i zřícení se sloupu. S ohledem na hrozící nebezpečí vyzvala obec města Plzně akad. sochaře

M. Böswarta k podání nabídky na opravu morového sloupu a ve schůzi konané dne 2. září t. m. rozhodla rada MNV, aby oprava sloupu byla zadána sochaři Böswartovi po předchozím schválení nabídky Stát. památkovým úřadem. Oprava morového sloupu vyžádá si nákladu: Podle nabídky sochaře M. Böswarta Kčs 34 100, stavba a opětné rozbourání lešení podle ofert. říz. Kčs 18 000, celkem Kčs 52 100.“⁴¹

Dne 31. 9. 1946 se začalo se stavbou lešení;⁴² následně mohla být oprava sloupu zahájena. Národní výbor podal o tom informaci Státní památkovému úřadu 3. 10. 1946: „Oznamuji, že dnešního dne přijel do Plzně akad. sochař M. Böswart a započal s opravou morového sloupu.“ 25. 10. 1946 si sloup prohlédl zástupce památkového úřadu a opravy schválil. Konstatoval přitom, že byly provedeny odborně a že nevykazují žádných závad.

Ústřední národní výbor statutárního města Plzně poté v dopisu z 16. 11. 1946 sdělil Státnímu památkovému úřadu: „Restaurační práce provedl akad. sochař M. Böswart z Prahy. Práce byla dokončena a kolaudována dne 25. října t. r.“ Pokud jde o výdaje, je v tomto dopise uvedeno, že byly stejné jako v žádosti z 19. 9., navíc přibýlo jen 480 Kč za „zhotovení a osazení železného kruhu.“ (Tím byla míněna železná spona na dříku, v úrovni pod hlavici sloupu.)

Státní památkový úřad 17. 12. 1946 informoval o provedené opravě ministerstvo školství a osvěty. V důvodové zprávě se konstatovalo: „Vlivem doby a povětrnosti byl sloup značně porušen jak v sochařských partiích, tak v konstruktivních částech. Proto byla v letošním roce provedena důkladná oprava. Chybějící části soch byly doplněny, kámen byl konservován. Dřík sloupu byl stažen kovovým kruhem.“ – Až poté, 30. 12. 1946, Ministerstvo školství a osvěty poukázalo národnímu výboru v Plzni subvenci ve výši 28 000 Kč.⁴³

V roce 1964 sloup restaurovali sochaři J. Antek, A. Číhal a J. Laštovička. 19. 12. 1964 bylo jejich dílo zkolaudováno. V zápisu z kolaudace se o provedeném zásahu píše: „Práce byla provedena v rozsahu nabídky s rekonstrukcemi odpadlých částí z umělého kamene, kromě zlacení, které nebylo možno provést. Provedené práce byly provedeny dobře, je možno doporučit investoru k převzetí. Na jaře restaurátoři přejdou patinování a provedou konservační postřík.“⁴⁴ Podle jiné zprávy také „v tomto roce probíhaly opravy na schodišti vedoucí k podstavci a na kamenné balustrádě.“⁴⁵

Po více než dvaceti letech, v období let 1985–1987, sloup restaurovali postupně ve třech etapách sochaři J. Kaifosz, M. Tomšej a J. Volf. Všech sedm soch mimo vrcholovou Madonu bylo ze sloupu sejmuto již v prosinci roku 1984. Ještě před započítáním restaurátorských prací sdělil 15. 2. 1985 odbor kultury Národního výboru města Plzně restaurátorské komisi ministerstva kultury svůj dosavadní postup ve věci následujícím způsobem (zčásti alibisticky a tendenčně): „Vzhledem k tomu, že technický

39 HAVELKA, A., c. d., s. 81.

40 LÁBEK, L., c. d., s. 178.

41 NA, SPS, kart. 410.

42 AMP, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6.

43 NA, SPS, kart. 410.

44 ANTEK, J.; ČÍHAL, A.; LAŠTOVIČKA, J.: *Morový sloup na náměstí*.

45 POHOŘALÁ, L.: *Morový sloup v Plzni*, s. 26.

Obr. 7. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Pohled od severovýchodu, na kterém se uplatňuje soudobá květinová výzdoba památky. (Západočeské muzeum v Plzni, foto Balley, 1. třetina 20. století)

stav morového sloupu byl již havarijní, bylo nutné jej v co nejkratší době zajistit, neboť vlastní sloup s Madonou je vychýlen cca o 30 cm. Rovněž sochy na balustrádě hrozily zřícením, jelikož kámen je již výrazně zvětřalý. Celková architektura sloupu neodpovídá současným bezpečnostním požadavkům. Při případném zřícení některé části by mohlo dojít k vážnému ohrožení kolemjdoucích chodců. Požádali jsme proto koncem minulého roku výtvarníka a restaurátora s. J. Šindeláře, aby morový sloup a jeho jednotlivé sochy předběžně zajistil. V tomto směru nám ochotně vyhověl bez nároku na honorář. Jiný způsob zajištění (ohrazení, vzpěry apod.) ostatně nebyl možný, neboť morový sloup stojí na exponovaném místě v centru historického jádra Plzně před radnicí, které se v rámci oslav 40. výročí osvobození uvádí do pořádku.“

Restaurátoři nejprve 9. 4. 1985 sestavili rozpočet. Ten obsahoval i popis stavu památky, který byl podle autorů zprávy havarijní. Dřík sloupu byl vykloněn mimo osu. Železný čep procházející horní částí dřívku a hlavičky byl zkorodovaný, působil praskliny v obou těchto částech památky, přičemž statika sochy Madony byla ohrožena. Sochy, deponované provizorně na ne zcela vhodném místě mimo náměstí Republiky, byly poškozené; měly uražené hlavy, poničené či zcela rozpadlé a chybějící končetiny.⁴⁶ Socha Panny Marie měla kvůli zkorodované svatozáři roztrženou část hlavy. V havarijním stavu byla také balustráda a obvodové schodiště. Kovové zábradlí bylo narušeno korozí i mechanicky. Některé jeho zdobné prvky chyběly.

Během první etapy prací byl restaurován vlastní sloup včetně sochy Madony. Jak se uvádí v restaurátorské zprávě, statik po důkladné prohlídce sloupu konstatoval, že demontáž sochy Panny Marie není vhodná. Bylo doporučeno narovnat vykloněný dřík a staticky ho zajistit. Během prací se zjistilo, že Madona se svými atributy a rovněž hlavičky sloupu a akantové listy v jeho spodní části měly původně, až do 20. století, zlacení, a proto byly tyto prvky opět pozlaceny. Po sejmutí svatozáře a koruny Madony, její odtržené hlavy a koruny Jezulátka byl kámen očištěn od přírodních nečistot a zbaven zvětřalých míst. Dále byla provedena injekce prasklin hlavičky a dřívku epoxidovou pryskyřicí. Stejným materiálem restaurátoři přichytili na čep hlavu Madony. Chybějící části mariánské sochy, hlavičky a dřívku sloupu byly doplněny umělým kamenem ve složení pryskyřice s pískem. Dřík byl před zásahem podložen železnými klínky, které na návětrné straně vlivem koroze zvětšily svůj objem, a tím způsobily vychýlení sloupu. Všechny tyto klínky byly proto vyjmuty. Následně došlo podle možností k vyrovnání sloupu do svislice pomocí dubových klínků, a beton posloužil jako výplň mezery. V závěru první etapy restaurování se vrátilo na sloup zpět pasířsky opravené a pozlacené atributy.⁴⁷

Ve zprávě o prohlídce provedeného díla z 27. 11. 1985 je zajímavá nepřímá zmínka o tehdejšímu způsobu ztmavování povrchu sochařských děl, konkrétně o tom, že „byla probírána otázka barevnosti restaur. částí a restaurátoři souhlasí, že v příštím roce provedou úpravu, tj. zesvětlení.“⁴⁸

V roce 1986 se uskutečnila druhá etapa akce. Týkala se restaurování a nového osazení celé zbylé sochařské výzdoby. Sochy byly podle restaurátorské zprávy před zásahem ve velmi špatném stavu; pískovec podléhal lokálně silně

Obr. 8. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Průhled lešením vzhůru na nově pozlacenou mariánskou sochu při jejím restaurování v roce 1931(?). (Archiv města Plzně, foto b. a., asi 1931)

korozi. Při opravách v minulosti se uplatnily železné čepy, které narušily soudržnost kamene. Všechny plastiky byly očištěny a nevhodné tmely odstraněny. Z odpadlé hlavy sochy sv. Václava se zachovala pouze obličejová část. Ruka světce držící praporec byla novodobá, zhotovená z betonu. Prvky drapérie oděvu chyběly, zčásti dochovaný atribut se nedal podle názoru restaurátorů použít. Sv. Florián měl též odpadlou hlavu, předtím slepovanou. Jeho pravou ruku roztrhl kovový čep na několik dílů, přičemž některé z nich se nedochovaly. Stejně jako u sv. Václava vzaly za své části drapérie. Pokud jde o sochu sv. Rocha, dolní část levé ruky až po předloktí byla nevhodně provedena z betonu na železný čep, který způsobil její rozpad. Scházela část lemu světce klobouku, drapérie a jiné plastické prvky. Atributy už neexistovaly. U sochy sv. Bartoloměje byla odpadlá hlava. Celá levá ruka s ramenem a partíí zad a drapérií chyběla. Narušeny byly modelační prvky obličeje a drapérie.

46 Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv. Dopis Národního výboru Města Plzně, odboru kultury (čj. kult/85/Eli) ze dne 26. 9. 1985 o nevhodném uložení plastik sejmutých ze sloupu: „[...] Kontrolou bylo zjištěno nevhodné uložení plastik a možnost rychlého zhoršení jejich současně, již neutěšeného stavu [...]“.

47 NA, ČFVU, kart. 929, fasc. 554, období 1985.

48 Tamtéž. Viz též Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv.

Atributy se opět nedochovaly. Na soše sv. Barbory koroze kamene poškodila zejména ruku s kalichem, dále obličej a některé detaily drapérie a končetin. Socha sv. Petra z Alkantary se vyznačovala tím, že pravá ruka světce držící kříž prošla v minulosti nevhodnou rekonstrukcí, scházela drapérie ve velkém rozsahu a část podstavce. U sochy sv. Františka Xaverského byly ulomeny celé kusy drapérie, koroze kamene narušila nárt pravé nohy s prsty. Socha sv. Rozálie měla poškozenou drapérii, jinak byla celkem v dobrém stavu.

Restaurátoři odstranili ze soch přírodní nečistoty, zkorodovaný kámen a nevhodné mladší doplňky. Dochovaná část obličejů sv. Václava byla přilepena pryskyřicí na měděný čep. Čapka, vlasy, krk a prvky drapérie byly do vytvořeny v umělém kameni. Chybějící levá ruka byla nově vymodelována; byla zhotovena její klínová forma a proveden výdusek v umělém kameni ve složení pryskyřice s pískem. Části chybějící modelace byly doplněny v umělém kameni. Atribut světce byl proveden nově z mědi a pozlacen. Obdobně a za použití shodných materiálů proběhlo restaurování i dalších soch. Koroze narušila zřejmě nejvíce sochu sv. Bartoloměje. Byla doplněna modelace její obličejové části, drapérie a končetin. U sochy sv. Petra z Alkantary bylo třeba kromě jiného vytvořit novou pravou ruku, dále velkou část drapérie s krajkou včetně podstavce. U sochy sv. Františka Xaverského byla uražená část drapérie přilepena na měděné čepy, světcův nárt s prsty byl domodelován. U sochy sv. Barbory restaurátoři nově provedli chybějící část ruky s pohárem, obličejové partie a prvky drapérie. Všechny doplňky z umělého kamene, jak se uvádí v restaurátorské zprávě, byly barevně sjednoceny.⁴⁹

V roce 1987 proběhla závěrečná třetí etapa restaurování, která zahrnovala restaurování veškeré architektury sloupu, jeho balustrády a schodiště kolem něho. Stav architektonických prvků byl opět havarijní. Kámen se místy rozpadal. Části říms byly odpadlé. Na povrchu se objevovalo mnoho prasklin s odpadlými okraji. Modelace sochařsky utvářeného terénu pod sv. Rozálií z větší části chyběla. Ze spár mezi kvádry tvořícími základnu pro celou střední část památky, jejichž hrany byly narušeny, zmizela výplň. Kuželky balustrády se rozpadaly. Dekoratívni prvky na pilířcích byly na mnoha místech odpadlé, schody místy uvolněné, spárovací tmel scházel buď docela, nebo byl popraskaný.

Architektonické prvky byly očištěny a zbaveny přírodních nečistot, uvolněné vysprávky a zkorodovaný kámen byly odstraněny. Na místech, kde vznikla potřeba větších donášek, se v souladu s tehdejší restaurátorskou praxí použila měděná armatura kotvená olovem. Byly odstraněny zbytky železných konzol někdejších luceren, jejichž kotvení korodovalo a působilo praskliny na pilířcích pod sochami sv. Bartoloměje a sv. Václava (na výrobu a osazení nových luceren na sloup zpět už nedošlo). Všechny chybějící části architektury byly doplněny. Byly vytmeleny praskliny a spáry kvádrů v základně památky. Byla domodelována plastická část podstavce sochy sv. Rozálie, jakož i zdobné prvky na sloupcích balustrády. Devět nejvíce poškozených původních baluster bylo odstraněno a vyměněno za výdusky. Zbývající poškozené balustry byly dotmeleny. Část obvodového schodiště byla rozebrána a znovu uložena do betonu. Obvodová betonová zídka

Obr. 9. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Pohled od severovýchodu. Dokončovací restaurátorské práce na kovových prvcích mariánské sochy v roce 1931(?). (Archiv města Plzně, foto b. a., asi 1931)

byla v narušených místech vysekána a nově doplněna, současně byly zhotoveny průduchy na větrání základny. Na závěr se provedlo barevné sjednocení všech prvků statue a jejich hydrofobizace.⁵⁰

V roce 1997 se ujal udržovacích prací na sloupu restaurátorským způsobem J. Šindelář. Podle restaurátorské zprávy byl kamenný povrch statue před zahájením akce silně znečištěn spadem, některé části modelace soch chyběly. Kámen „byl narušen postupující erozí – uvolňováním povrchové krusty kamene a odlupováním. Vlivem povětrnostních vlivů došlo v místech restaurátorských vysprávek k vymytí barevné retuše a uvolnění plomb. Detailní průzkum prokázal značný počet erozí narušených partií. Horizontálně exponované části statue byly napadeny náletovou vegetací. Hlavní sloup s replikou Madony byl v relativně dobrém stavu, zlacení bylo v pořádku.“ Mělo se jednat pouze o pravidelnou údržbu sochařské výzdoby.

49 KAIFOSZ, J.; TOMŠEJ, M.; VOLF, J.: *Restaurátorská zpráva, II. etapa restaurátorských prací morového sloupu na nám. Republiky v Plzni.*

50 TOMŠEJ, M.; VOLF, J.: *Restaurátorská zpráva, III. etapa restaurátorských prací na morovém sloupu na náměstí Republiky v Plzni.*

Detailní průzkum však prokázal rozsáhlejší narušení kamene, než se původně předpokládalo. Povrch soch byl „[...] nejprve odmaštěn a očištěn od spadových nečistot a zbaven náletové vegetace. Navětralé partie byly fixovány zpevňujícím prostředkem. Četné uvolněné vysprávký z předchozích oprav byly odstraněny. Tyto a další chybějící části modelace byly doplněny ve hmotě probarvenou směsí na bázi umělého kamene strukturálně a barevnostně pojednanou ve shodě s originálním kamenem. Podle fotodokumentace byla rekonstruována chybějící světcova paže, vymodelována ve směsi umělého kamene a na čep upevněna v místě zlomu. Povrch skulptur i architektury sloupu byl barevně sjednocen a zafixován hydrofobním konzervačním prostředkem.“⁵¹

Na podzim roku 2001 se přikročilo k restaurování schodiště a balustrády, které bylo svěřeno K. Granátovi, a kovového ohrazení, což byla práce M. Hrona. Krátce po zahájení akce, 7. 9. 2001, vypracovala stavební firma *Pegisan s. r. o.* technologický způsob zajištění schodiště, neboť „při uvolnění dolních stupňů schodiště byl zjištěn nestabilní stav podloží, které bylo nutno vzhledem k nezbytnosti zajištění statiky celého objektu zpevnit. Zpevňování podloží bylo nutné provést neprodleně, během rovnání schodišťových stupňů.“ K. Granát a M. Hron v restaurátorské zprávě po dokončení díla mimo jiné uvedli: „Pískovcové schody vykazovaly lokální lasovitý i erozivní rozpad materiálu a v neposlední řadě i poškození korosí trnů kovového zábradlí. Dalším negativním faktorem bylo napadení povrchů mechy a lišejníků. Balustráda vykazovala statické dosedání bez viditelných statických trhlin. Povrch kamene byl zejména erozivně poškozen. U paty balustrády byl objeven původní drenážní kanálek odvodňující podestu sloupu. Kovové zábradlí bylo pokryto vrstvou nátěrů a celá spodní partie byla zasažena korosí.“ V rámci restaurátorských prací proběhla demontáž a následně odvoz kovového ohrazení do dílny restaurátora: „Po vyhodnocení sond a stanovení postupu byly postupně demontovány dvě na sobě ležící fronty schodů. Odhalený nezpevněný základ byl vykopán a po záběrech byl do hloubky cca 80 cm vytvořen základový fundament za pomoci betonu a svislého i vodorovného armování. Na osazené první dvě fronty stupňů byly postupně na zabetonované a armované podloží pokládány další řady stupňů až po ztužující železobetonový věnec pod balustrádou. Rehabilitované schodiště bylo poté očištěno a zpevněno. Po technologické pauze bylo provedeno doplnění schodišťových stupňů z umělého kamene a vyrovnávací podezdívka byla omítnuta pseudosanační omítkou. Vyrávané vysprávký byly přeškrábnuty a lokálně přitónovány do požadovaného odstínu. Žulový vyrovnávací stupeň byl nahrazen pískovcovým s tvarovou podobností originálu. Poslední prací byla hydrofobní ochrana památky. Balustráda byla očištěna od nečistot, mechu a lišejníků. Po zpevnění bylo provedeno doplnění destruovaných partií z umělého kamene a následně lokální zpatinování. Důležitým krokem byla rehabilitace zaslepeného odvodnění podesty sloupu skrz patu balustrády. Tento problém byl konzultován s pověřenými pracovníky OPPmP a PÚ v Plzni a proveden šikmými vrty od základové spáry posledního stupně pod vnitřní patu balustrády spolu s důkladným zaspárováním jednotlivých krycích desek. Posledním krokem byla hydrofobní ochrana balustrády a podesty. Prvotní práci

na kovovém zábradlí byla demontáž a restaurátorský průzkum. Poté bylo zábradlí opískováno, zkorodované partie odstraněny a nahrazeny. Následovalo šopování, základový nátěr a konzervace povrchů. Osazení bylo provedeno do olova.“⁵²

V květnu až červenci roku 2002 provedli sochaři J. Laštovička a J. Hendrych restaurátorskou údržbu sloupu. Zpráva o této akci z 27. 7. 2002 je však z velké části jen přepisem výše zmíněného dokumentu od J. Šindeláře z roku 1997. Je z ní však zřejmé například následující: „Podle fotodokumentace byla rekonstruována chybějící světcova ruka s nožem [sv. Bartoloměje], vymodelována ve směsi umělého kamene a na čep upevněna v místě zlomu. Povrch skulptur i architektury sloupu byl barevně sjednocen a zafixován hydrofobním konzervačním prostředkem.“⁵³

14. 3. 2006 vypracoval K. Granát restaurátorský záměr na některé dílčí úpravy památky. Podle tohoto záměru byla především doplněna čelní stěna balustrády před sochou sv. Rozálie o uzamykatelná kovová dvířka (dvířka z roku 1891 vzala za své, jak lze soudit z historických fotografií, při opravě v roce 1931), zhotovená ve shodě s materiálem, rozměry, tvarem a povrchovou úpravou dvířek kovového ohrazení kolem statue. Dále bylo provedeno zlacení dekorativních křížků a horního ukončení sloupků tohoto ohrazení včetně dvířek pravým plátkovým zlatem naneseným na *mixtion*. Podezdívka prvního schodišťového stupně a otvory po původních závěsech dvířek u balustrády byly doplněny umělým kamenem a retušovány. Současně došlo k přeosazení a restaurování čtveřice kamenných nárožních pilířků.⁵⁴

Roku 2006 byla realizována J. Laštovičkou a J. Hendrychem další restaurátorská údržba sochařské výzdoby sloupu. Ve své zprávě z 27. 11. 2006 autoři uvedli: „Ležící socha *Máří Magdaleny* [správně sv. Rozálie], část *groty pod sochou, stylizovaná skála, byla narušena deštovou vodou, která zatéká za skulpturu a vyvěrá na povrch skaliska. Chyběl kříž v ruce sochy světce na jižní straně balustrády* [sv. Františka Xaverského]. Nejdříve byla odzkoušena maketa kříže. Podle této byl vytvořen z měděného silnějšího plechu nový kříž. Tento byl pozlacen a osazen na původní místo. Při podrobné prohlídce byly objeveny drobné defekty a povětrnostními vlivy způsobená poškození. Tato poškození byla ošetřena a doplněna umělým kamenem. Celek byl opticky sjednocen. Na závěr byl soubor statuí opatřen hydrofobní fixáží.“⁵⁵

Právě zmíněná údržba sochařské výzdoby v roce 2006, svým rozsahem spíše preventivního charakteru, znamenala zatím poslední obnovu památky.

Povrch kamene celé statue je dnes silně začernalý, s četnými krustami. Dožívající doplňky z umělého kamene se

51 ŠINDELÁŘ, J.: *Restaurátorská údržba morového sloupu na náměstí Republiky v Plzni.*

52 GRANÁT, K.; HRON, M.: *Restaurátorská zpráva – morový sloup (náměstí Republiky – Plzeň).*

53 LAŠTOVIČKA, J.; HENDRYCH, J.: *Restaurátorská zpráva, Restaurátorská údržba morového sloupu na náměstí Republiky v Plzni.*

54 Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv.

55 LAŠTOVIČKA, J.; HENDRYCH, J.: *Zpráva o restaurátorské údržbě sochařské výzdoby morového sloupu v Plzni.*

místy uplatňují poměrně rušivě. U spár a na vodorovných plochách (například na římsách jednotlivých etází podstavce sloupu) se vyskytují ve značné míře mechy a lišejníky. Spárování je zčásti vydrolené a popraskané. Na podstavci sochy sv. Rozálie se kámen sype, mimo jiné v okolí starších tmelů, práškovatí a puchýřkovatí. Strukturou materiálu a barevností se pohledově odlišují výdusky baluster, a to zejména v čelní stěně balustrády. V prostoru mezi balustrádou a podstavcem sloupu už roste nižší vegetace. Na soše sv. Františka Xaverského, v partii pravé nohy, drapérie u stoly a v zadních partiích oděvu, lze vidět praskliny. O tom, jak se stav památky během let postupně zhoršuje, svědčí například snímky srovnávající stav stejných částí drapérie právě zmíněné sochy v roce 2007 a 2014. Zlacení některých atributů dožívá; markantní je to třeba na horní části praporec sv. Václava.

V této souvislosti se sluší připomenout, že tvar a podoba některých kovových atributů doplněných za posledních třicet let neodpovídá původnímu (historickému) stavu, jak vyplývá ze starých fotografií. Značně zjednodušen byl při posledních obnovách například praporec sv. Václava, předtím bohatší, více členěný a hmotově přiměřenější. Obdobně zjednodušený je i kříž v ruce sv. Františka Xaverského: dnes je plochý, zatímco dříve byl reliéfní, větší a opatřený drobným krucifixem. U kalichu sv. Barbory chybí kovová hostie (pravděpodobně odcizena). U sochy sv. Floriána postrádáme vědro, které bylo původně zhotoveno zřejmě opět z kovu a které světec držel ve své pravé ruce. (Tento atribut však schází už dlouho, protože ani na nejstarší známé fotografii památky z doby kolem roku 1865 buď neexistuje vůbec, nebo jde o pouhý jeho zbytek.)

Oproti současnému stavu byly v minulosti pozlaceny také některé části oděvu světců, případně další partie, jak je to patrné na historických fotografiích. Toto zlacení ostatně dokládají jeho zbytky, dochované někde v menší, jinde ve větší míře na povrchu kamene. Restaurátorské zásahy v době po roce 1945 už nepočítaly s tím, že se všechny zlacené plochy budou obnovovat.

Stav mariánského sloupu na náměstí Republiky v Plzni je dnes takový, že naléhavě vyžaduje odpovědný a kvalitní restaurátorský zásah, jenž by zabezpečil další trvání této jedné z nejvýznamnějších plzeňských sochařských památek na jejím místě. V památkové a restaurátorské praxi by měly být podle našeho názoru preferovány spíše

Obr. 10. Plzeň, náměstí Republiky, sloup se sochou Madony plzeňské. Čelní (východní) pohled. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství, foto B. Končinský, 1943)

restaurátorské konzervační zásahy prováděné průběžně v rozmezí přibližně tří let. Ze zkušenosti víme, že ty dokáží udržet dobrý stav kamenosochařských památek v exteriéru s nesrovnatelně menšími finančními náklady, než jaké přináší velká obnova jednou za dvacet či více let. Při kratší frekvenci zásahů lze také lépe a včas odhalit vznikající potíže a při troše dobré vůle na ně operativně reagovat.

Článek vznikl jako součást vědeckovýzkumné práce Národního památkového ústavu podporované z dotace Ministerstva kultury v rámci úkolu DKRVO 10 H 3010 110.

Prameny

- Archiv města Plzně (AMP), Arciděkanství úřad Plzeň, inv. č. 1, fol. 51r a fol. 71r.; inv. č. 3, fol. 126r–126v.
 Archiv města Plzně, Archiv města Plzeň, inv. č. 259, Pamětní kniha Khussova 1842–1862; kart. 1144, inv. č. 20399, sign. 20/VI 1889; kart. 1171, inv. č. 21161, sign. 11/VI 1931; kart. 1178, Františkáni, *Protocolum Conventus Plsensis*, Opis kroniky františkánského konventu v Plzni.
 Archiv města Plzně, Kroužek přátel starožitností v Plzni, inv. č. 21.
 Archiv města Plzně, Místopisná sbírka Ladislava Lábka, kart. 6, 7, 8.
 Národní archiv Praha (NA), Archiv pražského arcibiskupství I. (APA I), sign. A 1/8, fol. 30r–31r.; sign. A 38/2, fol. 12r.
 Národní archiv Praha, fond Český fond výtvarných umění (ČFVU), kart. 929, fasc. 554, období 1985.
 Národní archiv Praha, fond Státní památková správa (SPS), kart. 410.
 Národní památkový ústav, generální ředitelství, fotoarchiv.
 Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv, fotoarchiv a archiv restaurátorských zpráv.
 Ústav dějin umění Akademie věd České republiky (ÚDU AV ČR), Dokumentační a sbírkové fondy, Zdeněk Wirth, krabice XIX, svazek 3, fol. 313.
 Západočeské muzeum v Plzni, Národopisné muzeum Plzeňska, Kroužek přátel starožitností, Sběrka fotografií a negativů.

Literatura

- BLAŽÍČEK, Oldřich J.: *Sochařství baroku v Čechách*. Praha, SNKLHU, 1958.
- Decades quatuor sacrorum anagrammatum, metrico artificio elaboratorum, honori urbis Plsnae dicatae*. Pragae, G. Czernoch, 1681.
- Gotika v západních Čechách (1230–1530)*. 3. díl. Praha, Národní galerie, 1996.
- HAVELKA, Antonín: *Nové zvony plzeňské Anna Marie Bárta, Pamětní kniha k slavnému dni 25. října 1931, kdy nové zvony byly posvěceny a svému účelu odevzdány*. Plzeň, Grafické závody, 1931.
- HRUŠKA, Martin; KORÁB, Julius: *Knih pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň, V. Steinhäuser, 1883.
- KOVÁŘ, Jaromír: Několik příspěvků k dějinám plzeňského baroku. In *Minulostí Plzně a Plzeňska*. 3. Plzeň, Krajské nakladatelství, 1960, s. 103–120.
- KOVÁŘÍK, Viktor: *Sochař Lazar Widemann (1697–1769) a jeho dílo v západních Čechách*. Plzeň, Plzeňský kraj, 2006.
- LÁBEK, Ladislav: *Potulky po Plzni staré i nové*. 1. část. Plzeň, Společnost pro národopis a ochranu památek, 1930.
- MACHÁČEK, Fridolín: Z plzeňského místopisu. *Plzeňsko, List pro vlastivědu západních Čech*. 1923, roč. 5, č. 4, s. 61–66.
- MERGL, Jan: *Plzeňské pohledy a veduty čtyř století 1500–1900*. Plzeň, Západočeské muzeum, 1995.
- MIKOVEC, Ferdinand B.: *Starožitnosti a Památky země České*. 1. díl. Praha, Kober & Markgraf, 1860.
- PODLAHA, Antonín: *Posvátná místa království Českého*. 2. díl, Vikariáty Berounský, Bystřický a Plzeňský. Praha, Dědictví Svatojanské, 1908.
- Průvodce po Plzni, (s připojenými obcemi)*. Plzeň, Odbor Klubu československých turistů, 1925.
- SEDLÁČEK, Josef V.: *Paměti Plzeňské gež ku počtě slavných Wladyk, slowůtných mėsstánů a obywatelů král. kragského weysadnjho města Plzně sepsal a vydal Jozef Wogtč Sedláček*. Plzeň, Rayner, 1821.
- STRNAD, Jaroslav: *Průvodce Plzní a nejbližším okolím*. Plzeň, Ignác Schiebl, 1885.
- ŠORM, Antonín; KRAJČA, Antonín: *Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě*. Praha, Antonín Daněk, 1939.
- Umělecké památky Čech*. 3. díl (UPČ 3). Praha, Academia, 1980.

Nepublikované zprávy

- ANTEK, Josef; ČIHAL, Alois; LAŠTOVIČKA, Jiří: *Morový sloup na náměstí, Zápis o kolaudaci restaurovaného morového sloupu na náměstí Republiky v Plzni*. Praha, 1964. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 403.
- GRANÁT, Karel; HRON, Marcel: *Restaurátorská zpráva – morový sloup (náměstí Republiky – Plzeň)*. Plzeň, 2001. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 1514.
- KAIPOSZ, Jiří; TOMŠEJ, Michal; VOLF, Jiří: *Restaurátorská zpráva, I. etapa restaurátorských prací mariánského sloupu na náměstí Republiky v Plzni*. Praha, 1985. Národní archiv Praha, Český fond výtvarných umění, kart. 929, fasc. 554, období 1985.
- KAIPOSZ, Jiří; TOMŠEJ, Michal; VOLF, Jiří: *Restaurátorská zpráva, II. etapa restaurátorských prací morového sloupu na náměstí Republiky v Plzni*. Praha, 1986. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 816/26 a 1/DZ (fotografická část).
- LAŠTOVIČKA, Jiří; HENDRYCH, Jan: *Restaurátorská zpráva, Restaurátorská údržba morového sloupu na náměstí Republiky v Plzni*. Praha, 2002. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 2117.
- LAŠTOVIČKA, Jiří; HENDRYCH, Jan: *Zpráva o restaurátorské údržbě sochařské výzdoby morového sloupu v Plzni*. Praha, 2006. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 2104.
- POHOŘALÁ, Lucie: *Morový sloup v Plzni*. Bakalářská práce. Litomyšl, 2005. Univerzita Pardubice. D15973.
- ŠINDELÁŘ, Jaroslav: *Restaurátorská údržba morového sloupu na náměstí Republiky v Plzni*. Plzeň, 1997. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 1122.
- TOMŠEJ, Michal; VOLF, Jiří: *Restaurátorská zpráva, III. etapa restaurátorských prací na morovém sloupu na náměstí Republiky v Plzni*. Praha, 1987. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni. RZ 816/06 a 3/DZ (fotografická část).

Summary

The Marian column on the Square of the Republic in Pilsen

On the origin and repairs of the monument in the light of archival records

Keywords: Pilsen — the Marian column on the Square of the Republic — 1680/1681, 1714 — Baroque sculpture — archival documents — repairs and restoration

The treatise deals with one of the most significant Baroque sculptures in the town of Pilsen and throughout its surroundings; namely, the column with a statue representing the Virgin Mary (Madonna) of Pilsen, added with statues of other saints, standing on the Square of the Republic in Pilsen. In addition to providing a detailed description of that landmark, the text written on the base of available archival sources depicts interesting circumstances of the Marian column's origin at the time of the plague that afflicted the Czech lands in 1680. Attention is also paid to the rather unusual extension of the column's original

sculptural decoration immediately in the wake of another plague epidemic in 1713. The main theme of the treatise is an overview of known repairs and, finally, restoration interventions that the Marian column of Pilsen has undergone in the course of its existence up to now. Archival documents were instrumental in lifting a little the veil of several repairs that the column and its sculptural decoration started experiencing from the early 19th century onwards. The authors succeeded in tracing quite detailed documents dating back as far as the mid-19th century. The text is accompanied with hitherto mostly unpublished or less known historic images, frequently exemplifying interesting alterations to the column or to its sculptural decorations, as well as the circumstances of the repairs and restoration works. In conclusion, the authors point out that the current condition of the column and its sculptural decorations compels to carry out a careful restoration intervention soon again.

(Translated by Karel Matásek)